

Studija slučaja:

Ratni zločin na Petrovačkoj cesti – 29 godina

bez priznanja i pravde za žrtve

Inicijativa mladih za ljudska prava – Bosna i Hercegovina (YIHR BiH)
Inicijativa mladih za ljudska prava – Hrvatska (YIHR Hrvatska)
Inicijativa mladih za ljudska prava – Srbija (YIHR Srbija)

Avgust 2024. godine

Fotografija: Ranko Čuković

Istraživačice:

Ajna Mešić (YIHR BiH)
Senna Šimek (YIHR Hrvatska)
Ivana Nikolić (YIHR Srbija)

Urednik:

Marko Milosavljević (YIHR Srbija)

Studija slučaja:

**Ratni zločin na Petrovačkoj cesti – 29
godina bez priznanja i pravde za žrtve**

Avgust 2024. godine

Sadržaj

Skraćenice	4
Uvod	5
Činjenice o ratnom zločinu na Petrovačkoj cesti u kontekstu operacije Oluja	6
Odnos zvaničnika Bosne i Hercegovine prema zločinu	9
Odnos institucija Bosne i Hercegovine prema zločinu	10
Odnos dužnosnika Republike Hrvatske prema zločinu	12
Odnos Republike Hrvatske prema žrtvama zločina	14
Odnos zvaničnika Republike Srbije prema zločinu	15
Odnos države Srbije prema žrtvama zločina	15
Položaj žrtava zločina u Srbiji	16
Procesuiranje ratnog zločina u Srbiji	16
Preporuke	19

Fotografija: Ranko Ćuković

Skraćenice

Bosna i Hercegovina (BiH)

Evropska unija (EU)

Hrvatsko ratno zrakoplovstvo (HRZ)

Human Rights Watch (HRW)

Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ)

Međunarodni sud pravde (ICJ)

Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP)

Protuzračna odbrana (PZO)

Republika Srpska Krajina (RSK)

Savezna Republika Jugoslavija (SRJ)

Srpska vojska Krajine (SVK)

Uvod

Zajednička studija Inicijative mladih za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji podseća na činjenice o ratnom zločinu na Petrovačkoj cesti koji dogodio 7. i 8. avgusta 1995. godine, a čije žrtve posle skoro tri decenije i dalje čekaju pravdu i priznanje. U studiji analiziramo politiku Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije prema zločinu i žrtvama, i identifikujemo probleme koji otežavaju ili onemogućuju ostvarivanje prava žrtava, ali i efikasniju pravosudnu saradnju koja bi dovela do krivičnog gonjenja ratnih zločinaca.

Dok žrtve ovog zločina predstavnici vlasti Federacije Bosne i Hercegovine gotovo i ne pominju, vlasti u Hrvatskoj ih najčešće nazivaju kolateralnim žrtvama. U Srbiji se one spominju uglavnom jednom godišnje – od Oluje do Oluje, a i tada su zloupotrebljene u nacionalističke i populističke svrhe. Zakonodavstvo BiH, Hrvatske i Srbije ne prepoznaje žrtve Oluje kao civilne žrtve rata. Za institucije BiH one su strani državljani i kao takvi nemaju pravo na odštetu. U Hrvatskoj i Srbiji takođe nemaju pravo na odštetu jer se povreda njihovih prava desila van Srbije odnosno Hrvatske. Tako su žrtve Oluje, odnosno zločina na Petrovačkoj cesti, ostale van domašaja zvanične, državne brige, prepuštene sebi samima – i nacionalističkim potebama vladajućih elita

Poseban deo studije predstavlja prikaz najznačajnijih činjenica koje su utvrdili sudovi ali i domaće i međunarodne vladine i nevladine organizacije o ratnim zločinima tokom i nakon operacije Oluja među kojima je i zločin na Petrovačkoj cesti. Studija analizira izjave zvaničnika Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije kao i odluke različitih nivoa vlasti u tri zemlje koje se odnose na položaj žrtava kao i na suđenje za ovaj zločin koje se vodi pred Odeljenjem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu od 2022. godine.

Ova studija ima za cilj da podstakne državne institucije Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije da obnove saradnju pri procesuiranju počinitelaca ratnih zločina, pa tako i u slučaju ratnih zločina iz operacije Oluja. Takođe, pozivamo ustanove sve tri zemlje da – bez poricanja, slavljenja ratnih zločinaca i političke zloupotrebe – nađu način da žrtve ratnog zločina na Petrovačkoj cesti i njihove porodice konačno dobiju status civilnih žrtava rata.

Shodno tome, na kraju studije predstavljamo niz opštih preporuka koje se odnose na žrtve ratnih zločina i kršenja ljudskih prava tokom i nakon operacije Oluja, kao i pojedinačne preporuke koje se tiču efikasnijeg procesuiranja i inkluzivnog komemoriranja zločina na Petrovačkoj cesti. Zemlje kandidati za članstvo u Evropskoj uniji (EU), kao što su Bosna i Hercegovina i Srbija, a posebno država članica EU kao što je Hrvatska, imaju obavezu da procesuiraju ratne zločine i obeštete žrtve bez obzira na njihovu nacionalnost. Ovakvo usmerenje država regiona osiguralo bi mir i zalečenje trauma, umesto prakse poricanja zločina i slavljenja zločinaca koje i leta 2024. godine dominira regijom, a budućim generacijama ostavlja nasleđe mržnje.

Činjenice o ratnom zločinu na Petrovačkoj cesti u kontekstu operacije Oluja

Vojno-redarstvenu operaciju Oluja provela je Hrvatska vojska od 4. do 7.8.1995. na prostoru UN sektora Jug i Sjever, odnosno dijelovima tadašnje Republike Srpske Krajine (RSK). Time je Hrvatska u svoj ustavnopravni povratak vratila oko 18,4% ukupne površine te je službeno završeno vojno djelovanje na hrvatskom teritoriju. Tokom Operacije Oluja, proterano je od 180 000 do 200 000 građana srpske nacionalnosti; oko 677 civila je ubijeno tokom akcije i neposredno nakon nje, dok je preko 20 000 kuća uništeno i opljačkano.*

Na Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) sudilo se generalima Anti Gotovini, Ivanu Čermaku i Mladenu Markaču za zločine počinjene tijekom i nakon operacije. Presudom Raspravnog vijeća iz 2011. godine Čermak je oslobođen po svim točkama optužnice, a Gotovina i Markač su jednoglasno proglašeni krivima i osuđeni na 24 i 18 godina zatvora. Žalbena vijeće je godinu dana kasnije, 2012. obojicu oslobodilo. U tim presudama Raspravno i Žalbena vijeće su - na osnovu istih činjenica i istog prava - došli do dijametralno suprotnih zaključaka o nekima od ključnih pitanja o kojima su se na suđenju sporili optužba i obrana. Raspravno vijeće je, donoseći pravomoćnu presudu, ukinulo zaključke Raspravnog vijeća o nezakonitom granatiranju gradova i udruženom zločinačkom pothvatu hrvatskog vodstva. No, nije ukinulo nalaze prvostupanjske presude "o progonu srpskog stanovništva Krajine, ubojstvima, nečovječnim djelima, uništavanju i pljački privatne imovine i sprečavanju povratka izbjeglih Srba."*

O zločinima počinjenima u Oluji govorilo se i u presudi Međunarodnog suda pravde (ICJ) iz 2015. godine u vezi s uzajamnim tužbama za genocid Hrvatske i Srbije. Suci su zaključili "da granatiranje gradova u RSK-u nije bilo usmjereno na civile i da one nisu namjerno uzrokovane. Sud je naveo da je nesporno da je bijeg značajnog dijela srpske populacije s tog područja bio direktna posljedica hrvatske vojne operacije, posebno granatiranja gradova. Primijetio je, nadalje, da Brijunski transkripti pokazuju da su najviše hrvatske političke i vojne vlasti bile itekako svjesne da će Oluja dovesti do masovnog egzodusa Srba i da su "u određenoj mjeri čak predviđale vojno planiranje na takvom egzodusu, koji nisu smatrale samo vjerojatnim, nego poželjnim". ICJ je zaključio da su hrvatske snage počinile ubojstva pripadnika zaštićene grupe te da su im nanijeli teške tjelesne i psihičke povrede, utvrdivši njihovu odgovornost za ubojstva i napade na izbjegličke kolone, kao i odgovornost za ubojstva srpskih civila tokom i nakon vojne akcije. Suci su potvrdili i nalaze MKSJ-a o maltretiranju srpskih civila, sistematskoj pljački i uništavanju srpskih kuća. No što se tiče genocida, ICJ je iz svega toga zaključio da, ako je postojala politika protjerivanja Srba, to ne znači da je postojala politika usmjerena na fizičko

1 Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Vojna operacija Oluja - izvještaj, 9-11, 2001.

2 Sense - Centar za tranzicijsku pravdu, Oluja u Haagu, 2015.

uništavanje srpske populacije i da je to daleko od specifične namjere koja karakterizira zločin genocida.”*

Prema podacima Documente - centra za suočavanje s prošlošću, u dvadeset i osam godina od operacije „Oluja“, hrvatsko pravosuđe podiglo je tri optužnice za ratne zločine nad krajiškim Srbima i to protiv ukupno sedmorice pripadnika hrvatskih vojnih i policijskih postrojbi. Suđenja su rezultirala sa dvije osuđujuće pravomoćne presude, za zločine u Prokljanu i Mandićima te za zločin u Kijanima kod Gračaca (prvostupanjska presuda donesena je u ožujku 2019., a potvrđena u srpnju 2021.). U dva kaznena postupka donesene su oslobađajuće presude, za zločine u Prokljanu i Mandićima te u Gruborima. Jedan kazneni postupak je obustavljen u fazi istrage (zločin u Ramljanima).*

Mimo toga, u hrvatskim je državnim odvjetništvima do 2021. evidentirano 6.390 kaznenih prijava za zločine počinjene za vrijeme i nakon operacije “Oluja”, od čega se 439 odnose na pripadnike oružanih snaga. Nadležni sudovi su donijeli presude kojima je 2380 osoba proglašeno krivima zbog počinjenja “kaznenih djela protiv života i tijela, protiv imovine, protiv opće sigurnosti ljudi i imovine te protiv spolne slobode” tijekom i nakon operacije “Oluja”, ali javnost nije upoznata s njihovim imenima i djelima za koja su osuđena.*

Iako je reintegracija tog dijela teritorija unutar međunarodno priznatih granica dokazana kao legitimni cilj, operacija “Oluja” sa sobom je donijela počinjene ratne zločine protiv srpskog stanovništva. Izbjeglo srpsko stanovništvo s područja obuhvaćenih djelovanjem Hrvatske vojske u operaciji “Oluja” kretalo se u dvije kolone, jedna s područja Dalmacije i Like, a druga s područja Korduna i Banije. Te su izbjegličke kolone su u dva navrata raketirali pripadnici Hrvatskog ratnog zrakoplovstva (HRZ) u dva aviona MIG-21 na prostoru BiH 7. i 8.8.1995. - prvog dana kod Bosanskog Petrovca na cesti prema Ključu, a drugog dana u mjestu Svodna kod Novog Grada (prije Bosanski Novi). Prema izjavama svjedoka, u koloni su bili isključivo civili, a pripadnika bilo kakvih vojnih postrojbi nije bilo nigdje u blizini.*

3 Isto.

4 Documenta - centar za suočavanje s prošlošću, Izvještaj o praćenju suđenja za ratne zločine za 2023. godinu, 15. str. 2023.

5 Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, Dopuna informacije - procesuiranje počinitelja kaznenih djela tijekom i nakon VRA Oluja, 2017. Documenta - centar za suočavanje s prošlošću, Izvještaj o praćenju suđenja za ratne zločine za 2023. godinu, 15. str. 2023.

6 Documenta - centar za suočavanje s prošlošću, Zločini počinjeni od pripadnika Hrvatske vojske i pripadnika MUP-a RH tijekom vojno-redarstvene akcije Hrvatske vojske i policije, u kolovozu 1995. godine i nakon te akcije, 8.8.2023.

Ukupno je poginulo trinaest civila od kojih četvero maloljetnika, a ozlijeđeno je minimalno devetnaest ljudi.*

U napadima HRZ-a 7. i 8. avgusta 1995. poginuli su:

Nevenka Rajić (1984)
Žarko Rajić (1986)
Jovica Drča (1989)
Darko Vuković (1982)
Darinka Drča (1927)
Mika Kovačević (1912)
Krstan Vuković (1950)
Branko Stijelja (1923)
Mirko Stijelja (1961)
Mirjana Dubajić (1974)
Marta Galogaža (1935)
Rade Galogaža (1955)
Mile Malobabić (1953)

U drugom mjesecu 2022. Tužilaštvo za ratne zločine u Beogradu podiglo je optužnicu protiv četvorice pripadnika HRZ-a - Vladimira Mikca, Zdenka Radulja, Željka Jelenića i Danijela Borovića zbog sumnje da su počinili ratne zločine protiv civilnog stanovništva (čl. 142 Krivičnog zakona SRJ) naredjenjem avionskog raketiranja kolona.⁸ Ta je optužnica ponovno zaoštrila odnose između Srbije i Hrvatske, a danas, više od dvije godine kasnije, sudski proces je u pravnom ćorsokaku.

⁷ Fond za humanitarno pravo navodi kako je u optužnici navedeno da je 7.8. ranjeno najmanje 10 ljudi, a

^{8.8.} najmanje 9. U: Fond za humanitarno pravo, Godišnji izvještaj za ratne zločine u Srbiji tijekom 2022., 175. str., 2024.

⁸ Isto, 174. str.

Odnos zvaničnika Bosne i Hercegovine prema zločinu

U Bosni i Hercegovini o ratnom zločinu na Petrovačkoj cesti postoje različiti (zvanični) narativi. Da bi se razumio kontekst, potrebno je obrazložiti situaciju; zločin na Petrovačkoj cesti je počinjen 7. i 8. augusta 1995. tokom vojne akcije Oluja nad kolonom srpskih izbjeglica u preletu hrvatskog borbenog aviona na teritoriji Bosne i Hercegovine, tačnije na Petrovačkoj cesti kod mjesta Bosanski Petrovac koji se danas administrativno nalazi u entitetu Federacije Bosne i Hercegovine.

Predsjednik stranke Narod i Pravda u Unsko-Sanskom Kantonu Federacije Bosne i Hercegovine Halil Bajramović je prošle godine prilikom komemoracije zločina na Petrovačkoj cesti izjavio: „BiH je, u slučaju obilježavanja stradanja kolone izbjeglica iz Hrvatske u Bosanskom Petrovcu, u potpuno identičnoj situaciji kao što je Austrija u slučaju Bleiburga. Mi veze nemamo sa tim slučajem. Neko je teretio nekog za neke zločine, koje je taj neko ranije počinio u njegovoj državi, pa je u bijegu sustigao one druge na teritoriju neke druge države. Je l' u koloni bilo tenkova, praga i vojnih vozila, naravno da jeste, ali to niko ne govori“*, dodajući da, ipak, izražava žaljenje zbog stradalih civila i djece u koloni.

Ovo je jedna od rijetkih izjava zvaničnika Federacije Bosne i Hercegovine bošnjačke ili hrvatske etničke pripadnosti koja predstavlja oblik indirektnog poricanja zločina, dok s druge strane srpski zvaničnici u BiH redovno podsjećaju i pozivaju na obilježavanje ovog zločina.

Predsjednik Opštinskog vijeća u Bosanskom Petrovcu Nemanja Davidović je također prošle godine naglasio kako će sjećanje na ovaj zločin biti dostojno obilježeno polaganjem vijenaca i dolaskom predsjednika Republike Srpske Milorada Dodika, i predsjednika Republike Srbije Aleksandra Vučića – iako se komemoracija godinama unazad obilježavala na isti način samo bez njihovog prisustva. On je naglasio da su građani u Bosanskom Petrovcu, bez obzira na nacionalnost i vjersku pripadnost, pozvani da dođu na Petrovačku cestu da odaju počast nevino stradalima.* Na toj komemoraciji je Milorad Dodik istakao: „Nećemo zaboraviti naše žrtve.“

Gubitak srpskih Krajina je bio veliki gubitak za srpski narod. Srbija je danas jača, kao i Republika Srpska. Srbija je sve do Aleksandra Vučića bila sklona da potisne sjećanje na neke događaje da ne bismo ljutili druge. Danas je to sve promijenjeno. Obilježiti ćemo sva mjesta našeg stradanja"* dok je Aleksandar Vučić najavio pomoć općinama u Republici Srpskoj, te Federaciji BiH u mjestima u kojima su građani srpske etničke pripadnosti većinsko stanovništvo.

9 [Oslobodjenje - Prihvatanje istine o zločinima jedini je put naprijed \(oslobodjenje.ba\)](https://oslobodjenje.ba)

10 [Davidović: Petrovačka cesta - zločin koji ne smije biti zaboravljen \(rtrs.tv\)](https://rtrs.tv)

11 [Radio Slobodna Evropa, Vučić i Dodik odali počast stradalima na Petrovačkoj cesti, 04.08.2023.](https://www.slobodnaevropa.com)

Odnos institucija Bosne i Hercegovine prema zločinu

Policija Republike Srpske je u novembru 2010. godine podnijela prijavu tužilaštvu Bosne i Hercegovine protiv pet pripadnika Hrvatskog ratnog vazduhoplovstva koja se odnosi na akciju koju su hrvatski avioni izveli 7. augusta 1995. godine na području Bosanskog Petrovca nad izbjegličkom kolonom.

Tužilaštvo Bosne i Hercegovine je 27. maja 2022. zvanično prokomentarisalo ovaj slučaj u javnosti: „U Tužiteljstvu BiH u Posebnom odjelu za ratne zločine, postoji predmet KTNRZ oznake (protiv nepoznatog počinitelja), koji se odnosi na granatiranje izbjegličke kolone na Petrovačkoj cesti. Poteškoću u procesuiranju ovog predmeta predstavlja nedostupnost institucijama BiH, kako dokaza i potencijalnih počinitelja, koji se nalaze u Republici Hrvatskoj, tako i oštećenih, koji se nalaze u Republici Srbiji. S obzirom na situaciju možda bi najbolja solucija bila da se organizira trilateralni sastanak tužitelja iz regije, uz potporu Haškog tužiteljstva, kako bi se razmotrile opcije za buduće postupanje u ovom predmetu. U svakom slučaju, Tužiteljstvo BiH je otvoreno za suradnju i komunikaciju pravosudnih institucija, kako bi se svi postojeći problemi u borbi protiv nekažnjivosti ratnih zločina u zemljama regije, uspješno riješili.“*

Inicijativa mladih za ljudska prava u Bosni i Hercegovini je poslala novi upit Tužilaštvu Bosne i Hercegovine o napretku po pitanju ovog slučaja, međutim na odgovor još uvijek čekamo. Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata u Federaciji Bosne i Hercegovine, koji je usvojio Parlament Federacije Bosne i Hercegovine na sjednici Zastupničkog doma od 25.07.2023. godine i na sjednici Doma naroda od 31.07.2023. godine u članu 12. (Državljanstvo, prebivalište/boravište kao uslov za podnošenje zahtjeva za ostvarivanje prava) stavka (4) stoji: Strani državljani, koji su tjelesno oštećenje zadobili ili im je član obitelji poginuo ili nestao kao civilna žrtva rata, ostvaruju prava utvrđena ovim zakonom, ako po istom osnovu ne ostvaruju prava od države čiji su državljani ili države na čijem teritoriju imaju prebivalište.* U stavci (7) detaljnije stoji: O ostvarivanju prava iz stavka (4) ovog članka, rješava nadležni općinski organ prema mjestu posljednjeg prebivališta stranog državljanina u Federaciji.

Ovo znači da je strani državljanin u određenom periodu morao imati prebivalište u Federaciji kako bi dobio status civilne žrtve rata u Bosni i Hercegovini. U prijevodu, ne postoji pravno uporište za bilo kakvu reparaciju porodicama žrtava ili žrtvama zločina na Petrovačkoj cesti ukoliko one ranije nisu imale prebivalište u Bosni i Hercegovini.

¹² NI, Tužiteljstvo BiH oglasilo se o optužnici iz Srbije za Oluju, 27.05.2022.

¹³ Vlada Federacije Bosne i Hercegovine | 9. ZAKON o zaštiti civilnih žrtava rata u Federaciji Bosne i Hercegovine

Kada govorimo o odnosu prema žrtvama, neminovno je istaći i prošlogodišnju komemoraciju godišnjice Operacije Oluja koja je bila održana u Prijedoru. Dok se predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik obraćao okupljenima, u pozadini je stajala fotografija Sabine Mujkić koja u naručju drži tromjesečnu bebu Nerminu, dok na sjedištu pored nje sjedi i njen sin. U trenutku kada je fotografija nastala Sabina i njena djeca bivaju deportovani iz Žepe. Milorad Dodik je ovu fotografiju objavio i na svom Twitter (X) profilu uz komentar „o udruženom zločinačkom poduhvatu SAD-a i Hrvatske protiv srpskog naroda“.* No nije Milorad Dodik jedini: predsjednik Republike Srbije Aleksandar Vučić je istu fotografiju objavio na svom instagram profilu gdje je naglasio da Republika Srbija i Republika Srpska nikada neće zaboraviti ubijenu djecu na Petrovačkoj cesti i da se neće odreći svog naroda ma gdje on živio.*

Nakon burnih reakcija na ovaj ispad, oglasio se premijer Republike Srpske Radovan Višković koji je izjavio da je ovo obilježavanje „Oluje“ proteklo dostojanstveno i civilizacijski te da iz Sarajeva pokušavaju to da omalovaže isticanjem da se „tamo potkrala neka fotografija.“* On je istakao riječi patrijarha Srpske pravoslavne crkve Porfirija koji je rekao „suza je suza, bol je bol, bez obzira da li došla od majke u bijeloj ili crnoj marami, dijete je dijete i mi to moramo što prije shvatiti“.

To ne bi bilo naročito problematično da se ova fotografija nije i ranije koristila kao ilustracija stradanja Srba u akciji „Oluja“ na portalu „Telegraf“ u člancima:

- *“Patnja prognanih Srba u ‘Oluji’ kroz potresne fotografije: Ovo Hrvatska danas slavi kao pobjedu”**
- *“Dani srpskog stradanja koje Hrvatska već 25 godina slavi kao pobjedu: Godišnjica operacije ‘Oluja’”**
- *“Vučić: ‘Ujedinjeni možemo sve, razdvojeni ništa! Nikad više neće biti ‘Oluja’ protiv Srba.”**

Za suočavanje s prošlošću koje u fokusu treba da ima pristup usmjeren ka žrtvama duboko je problematična činjenica da se komemoracija sa ovako zapaljivom nacionalističkom retorikom održala u Prijedoru, gradu u kojem je tokom 1992. godine ubijeno preko 3000 nesrpskih civila, od toga 102 djeteta, i gde su nesrpski civili bili primorani da nose bijele trake. Iz grada je

14 Al Jazeera, Na obilježavanju ‘Oluje’ u Prijedoru korištena fotografija bošnjačkih izbjeglica iz Žepe, 06.08.2023.

15 Al Jazeera, Sve velikosrpske laži u jednoj fotografiji, 06.08.2023.

16 Face, Višković o obilježavanju u Prijedoru: “Omalovažavaju zbog tamo neke fotografije”, 07.08.2023.

17 Telegraf, Patnja prognanih Srba u “Oluji” kroz potresne fotografije: Ovo Hrvatska danas slavi kao pobjedu, 05.08.2023.

18 Telegraf, Dani srpskog stradanja koje Hrvatska već 25 godina slavi kao pobjedu: Godišnjica operacije “Oluja”, 04.08.2024.

19 Telegraf, Vučić: “Ujedinjeni možemo sve, razdvojeni ništa! Nikad više neće biti “Oluja” protiv Srba”, 04.08.2023.

proterano preko 38 000 stanovnika nesrpske nacionalnosti, a oko njega su formirani zloglasni logori Omarska, Keraterm, Trnopolje. Naposljetku, u okolini Prijedora je otkrivena Tomašica – jedna od najvećih masovnih grobnica na Balkanu. Ovakve činove onda možemo protumačiti kao nemar, koji naposljetku vodi ostvarivanju političkih poena kroz zloupotrebu samog procesa suočavanja sa prošlošću.

Odnos dužnosnika Republike Hrvatske prema zločinu

Kad je riječ o stavovima političkog vrha Republike Hrvatske, odnos prema zločinu i optužnici može se svesti na tri prevladavajuća argumenta.

Prije svega, kritika je upućena zbog postojanja univerzalne jurisdikcije u Srbiji koja omogućava suđenje u odsutnosti i za zločine počinjene na teritoriju drugih država: "Najviši hrvatski dužnosnici su optužnicu nazvali "čistim politikanstvom" i optužili Srbiju da glumi "regionalni Hag".*

Nadalje, na to se naslanja i uvriježeni narativ o ratu prisutan u Hrvatskoj* koji optužnicu – a onda i istragu – u različitim varijacijama predstavlja kao dovođenje u pitanje "pravednog, legitimnog, obrambenog i oslobađajućeg karaktera Domovinskog rata" koji lišava Srbiju legitimiteta za procesuiranje pilota zbog toga što je riječ o državi "iz koje je pokrenuta velikosrpska agresija na Hrvatsku i koja još uvijek ne pokazuje istinsku spremnost da prizna svoju odgovornost u tom zločinačkom poduhvatu Miloševićevog režima."*

Željena posljedica oba argumenta je ta da se skrene pozornost s nužnosti sudskog utvrđivanja činjenica i prihvaćanja odgovornosti koju Hrvatska ima – za istraživanje kršenja ljudskih prava, a u krajnjoj instanci, i za počinjene ratne zločine. Drugim riječima, javnopolitička rasprava se svodi na pitanje ima li ili nema Srbija pravo procesuirati pilote, a ne na postavljanje pitanja kako je došlo do stradanja civila na Petrovačkoj cesti, tko je odgovoran za stradanje i koja je uloga Hrvatske u tome.

Naposljetku, pokretanje istrage se dodatno odbacuje objašnjenjem kako su se međunarodni sudovi ranije bavili raketiranjem kolone na Petrovačkoj cesti. Bez obzira na to, Hrvatsku ništa ne sprečava da priloži dokaze koji potvrđuju nepostojanje "elemenata ratnih zločina"* ili sprovede vlastitu istragu.

21 Najbolji prikaz sadržaja tog narativa vidjeti u: Hrvatski sabor, Deklaracija o Domovinskom ratu, 17.10.2000.

22 Andrej Plenković, Nikome nećemo dopustiti dovođenje u pitanje pravednog i oslobodilačkog karaktera Domovinskog rata, 5.8.2022.

23 Jutarnji.hr, Srbija potvrdila optužnicu protiv hrvatskih pilota, terete ih za ratni zločin na Petrovačkoj cesti, 8.6.2022.

Kad je riječ o procesuiranju zločina, Ministarstvo pravosuđa i uprave je 23.09.2022. izdalo priopćenje u kojem navodi kako "nije zaprimilo podignutu optužnicu niti druge informacije o radnjama koje su poduzete u kaznenom postupku, osim informacije da ih se tereti temeljem (dopunjene) optužnice Tužilaštva za ratne zločine od 31. ožujka 2022. za kaznena djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva."* No, simptomatične su i posljednje dvije rečenice priopćenja - "Vlada Republike Hrvatske iskoristit će sve mehanizme koje ima na raspolaganju da zaštiti hrvatske pilote i dignitet Domovinskog rata. Hrvatski piloti mogu biti mirni i sigurni."* Vrlo je jasno riječ o političkoj zaštiti koja donosi kontinuiranu nevoljnost da se slučaj preuzme i istraži u Hrvatskoj. Političko prepucavanje Hrvatske i Srbije tako ponovno ne dopušta prebacivanje fokusa na stvarnu svrhu predmeta, odnosno sudsko utvrđivanje činjenica, odgovornosti i počinitelja, kao i za ultimativno ostvarivanje pravde za žrtve.

Jedini pokušaj javne rasprave na tu temu - kroz organiziranje tribine "Petrovačka cesta duga 27 godina" u Srpskom privrednom društvu "Privrednik" u Zagrebu - prijevremeno je završio jer su slušatelji* iz publike učestalo prekidali sugovornike i onemogućavali vođenje tribine.* Prije prekida, sudionica Sladana Čanković, pravna zastupnica obitelji žrtava, istaknula je kako se u situacijama poput ove pokazuje koliko se malo fokusa stavlja na žrtve kod kojih se s vremenom razvija osjećaj bespomoćnosti. Advokat Ante Nobilo je rekao kako bi, s obzirom na generalno neprihvatljivu praksu univerzalne nadležnosti, najbolje bilo da Hrvatska preuzme predmet i poduzme istragu - što godinama propušta učiniti.* Nobilo je u svojim istupima de facto jedini pružao nijansirani pristup slučaju, ukazujući na, bez obzira na politiziranost prisutnu u obje države i potencijalno loše postavljenu optužnicu, nužnost provođenja istrage u Hrvatskoj.*

24 *Ministarstvo pravosuđa i uprave, Priopćenje za javnost: Hrvatska neće postupati po zaprimljenoj zamolnici, 23.9.2022.*

25 *Isto;*

26 *Među njima je bio ravnatelj Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata i povjesničar Ante Nazor, kao i predsjednik Hrvatske - Autohtone stranke prava Dražen Keleminec.*

27 *Index.hr, Desničari prekinuli tribinu o ubijenim srpskim civilima nakon Oluje, 31.5.2022.*

28 *Privrednik, Petrovačka cesta duga 27 godina, Youtube, 31.5.2022;*

29 *Jutarnji list, Nobilo: "Krije se kao zmija noge koji su piloti pucali. Vojska mora imati dokumentaciju", 27.12.2022.*

Odnos Republike Hrvatske prema žrtvama zločina

Sličan problem nepriznavanja statusa civilnih žrtava rata s kojim se susreću žrtve i njihove obitelji u Srbiji prisutan je i u Hrvatskoj. Riječ je o Zakonu o civilnim stradalnicima iz Domovinskog rata koji je usvojen 2021. godine i kojim se, između ostalog, u čl. 5 i 6 propisuje tko ne može ostvariti status i prava civilnog stradalnika. Naime, o tome je li podnositelj zahtjeva "pripadnik, pomagač ili suradnik neprijateljskih vojnih i paravojnih postrojbi koje su sudjelovale u oružanoj agresiji na Republiku Hrvatsku i svi oni koji su na bilo koji drugi način pomagali neprijatelju" ili je u obiteljskom srodstvu (bračna ili izvanbračna zajednica, roditelj ili dijete) odlučuje Povjerenstvo koje imenuje Ministarstvo branitelja.*

Upravo su spomenuti članci oni na temelju kojih je majkama djece ubijene na Petrovačkoj cesti Povjerenstvo – bez danog obrazloženja – onemogućilo stjecanje statusa člana obitelji civilne žrtve rata, a posljedično i prava na naknadu.*

Zbog toga su obitelji stradalih podnijele tužbe na Općinskom građanskom sudu u Zagrebu, a suđenje bi trebalo započeti na jesen ove godine. Osim toga, odvjetnica obitelji podnijela je prijedlog za ocjenu suglasnosti navedenog zakona i podzakonskih akata s Ustavom RH.³² Druga prepreka pri ostvarivanju prava jeste tumačenje VRO Oluje kao akcije koja se odvijala isključivo na teritoriji RH zbog čega stradanje civila ne zadovoljava uvjete iz čl. 9 Zakona. Iz sadržaja navedenog članka i odbijanja zahtjeva za ostvarivanje prava, može se zaključiti kako stradanje civila u BiH nakon provedene vojno-redarstvene operacije nije shvaćeno kao dio Domovinskog rata.*

O žrtvama se – kako to uglavnom biva kad je riječ o manjinskom, srpskom stanovništvu – u javnom prostoru i političkim istupima u Hrvatskoj ne govori ili ih se predstavlja kao kolateralne žrtve nastale zbog "nedvojbene činjenice da su napadnuta vojna vozila i naoružanje Srpske vojske Krajine (SVK)."³³ Bilo kakav drugi pristup – primjerice onaj koji ih barem ne bi nastojao relativizirati – doveo bi u pitanje antologijsku izjavu o Oluji kao operaciji koja je bila čista kao suza³⁵ i "dijelu hrvatske korisne prošlosti za buduće generacije"³⁴ u kojem baš i nema mjesta za hrvatske ratne zločine.

³⁰ [Zakon o civilnim stradalnicima iz Domovinskog rata; Pravilnik o načinu ostvarivanja statusa i prava civilnih stradalnika iz Domovinskog rata](#)

³¹ ["Dosadašnja praksa donesenih rješenja pokazuje kako se civilnim žrtvama zbjega iz vojno-redarstvene akcije Oluja ne priznaje status prema osnovi članka 5. ... Navedeni članak ne potkrepljuje se nikakvim dokazima, službenom dokumentacijom, argumentima ili tvrdnjama, već se mehaničkim obrazloženjem civilne žrtve Oluje kategorizira kao pomagače ili sudionike agresorskih snaga." Više o manjkavosti implementacije Zakona vidjeti u: Documenta – centar za suočavanje s prošlošću, \[Izveštaj o praćenju suđenja za ratne zločine za 2023. godinu\]\(#\), 34. str., 2024.](#)

³² [Sladana Čanković, Prijedlog za ocjenu suglasnosti podzakonskog akta su Ustavom Republike Hrvatske te zakonom, 2024.](#)

³³ [Ured pučkog pravobranitelja, Pritužba povodom povrede ljudskih prava, 2023.](#)

³⁴ [Narod.hr, Prof. Nazor za Narod.hr: Za kolateralne civilne žrtve na Petrovačkoj cesti odgovorni su zapovjednici SVK, 19.6.2022.](#)

³⁵ [Nota bene, najpoznatija autorica sintagme o čistoći Oluje je bivša predsjednica RH Kolinda Grabar-Kitarović koja je to navela u svom govoru povodom 20. obljetnice operacije. No, dokaz da takvo uvjerenje još nije stvar prošlosti dokazuje izjava potpredsjednika Sabora, SDP-ovca Siniše Hajdaša Dončića koji je prilikom ovogodišnje proslave poručio kako je Oluja pobjeda koja je "čista kao gorski potok". U: TPortal, \[Hajdaš Dončić: Oluja je pobjeda čista kao gorski potok, 5.8.2024.\]\(#\)](#)

³⁶ [Hrvatski sabor, Deklaracija o Oluji, 10.7.2006.](#)

Odnos zvaničnika Republike Srbije prema zločinu

U Srbiji se o ratnom zločinu na Petrovačkoj cesti učestalije govori od podizanja optužnice protiv četvorice bivših pripadnika hrvatske vojske u februaru 2022. godine. Pre toga, ovaj zločin – kao, uostalom, i ostali pojedinačni zločini hrvatskih snaga počinjeni nad srpskim civilima tokom i nakon Operacije Oluja – nije dobijao mnogo pažnje u medijima kao događaj per se. Srbija i Republika Srpska zajednički obeležavaju godišnjicu Operacije Oluja od 2015. godine, svake godine u drugom mestu u Srbiji i Republici Srpskoj. Do 2023. godine ubistvo srpskih civila na Petrovačkoj cesti nije se posebno obeležavalo. Prošle godine su Aleksandar Vučić i Milorad Dodik prvi put sa svojim delegacijama, episkopom bihaćko-petrovačkim Sergijem i porodicama stradalih i zvanično obišli jedno od mesta stradanja koje vodi od Banje Luke prema Bosanskom Petrovcu.

„Poslednjih 28 godina sam bezbroj puta pomišljao na ovo mesto, zamišljao kolonu izbeglica koji su prolazili ovom cestom, kako su ovde stradali naši ljudi. Godinama i nismo hteli i nismo smeli da obeležavamo ono što je tragedija našeg naroda. Dva puta smo dizali ovaj spomen-krst koje su nam srušili. Sad smo podigli tri puta veći. Sruše li nam ovaj, podići ćemo tri puta veći od ovog i pokazati da se ne mirimo s ubijanjem dece”, rekao je Vučić.*

Vučić je tog 4. avgusta 2023. – kao i gotovo svaki put kada govori o zločinima nad Srbima – iskoristio priliku da spomene i Nezavisnu državu Hrvatsku (NDH), Jasenovac i zločine koje su pripadnici ustaških jedinica tokom Drugog svetskog rata počinili nad Srbima, po ko zna koji put ponavljajući da se u Srbiji „decenijama ćutalo o žrtvama Jasenovca i drugih stratišta, jer je to valjda bilo uhu ugodno, ali više nećemo da ćutimo”.*

37 Radio Slobodna Evropa, Vučić i Dodik odali počast stradalima na Petrovačkoj cesti, 04.08.2024.

38 Isto;

Odnos države Srbije prema žrtvama zločina

Na ovaj viktimološki diskurs koji se upotrebljava pri svakom obeležavanju Oluje upozorava Fond za humanitarno pravo (FHP)*, koji godinama skreće pažnju da se na ovim događajima politički zloupotrebljavaju žrtve i njihove porodice, kao i da se ignorišu mnoge činjenice o ratu u Hrvatskoj koje su prethodile operaciji Oluja. Jedna od tih činjenica je i prisilna mobilizacija izbeglica iz Hrvatske i Bosne po dolasku u Srbiju. Prema podacima FHP-a*, MUP Srbije je tokom leta 1995. godine prisilno mobilisao oko 10.000 izbeglica i vratio ih na teritoriju pod kontrolom Vojske Republike Srpske ili Srpske Vojske Krajine (SVK). Najmanje 54 prisilno mobilisane izbeglice izgubile su život ili su nestale nakon vraćanja na područje gde su se odvijali oružani sukobi. Osim prisilne mobilizacije, izbeglice iz Hrvatske su se po dolasku u Srbiju suočavale sa brojnim drugim problemima: neadekvatnim kolektivnim smeštajem, nemogućnošću dobijanja državljanstva i hladnom dobrodošlicom – tog avgusta 1995. izbegličke kolone zaustavljane su ispred Beograda i upućivane u druge delove Srbije, čak i na Kosovo, prema svedočenju mnogih*. U Beograd je bilo gotovo nemoguće ući.

Danas, 29 godina nakon Oluje i zločina na Petrovačkoj cesti, odnos države Srbije prema žrtvama zločina, njihovim porodicama i izbeglim Srbima nije mnogo bolji. Prema podacima Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije* iz 2023. godine, status izbeglice imaju još 17.074 osobe iz Hrvatske. Mnogima još uvek nije rešeno stambeno pitanje. Državni zvaničnici ih se sećaju retko, uglavnom od Oluje do Oluje, kada ih koriste u nacionalističke i populističke svrhe.

39 Fond za humanitarno pravo, Žrtve Oluje – briga društva i institucija Srbije i Hrvatske, Peščanik, 04.08.2020.

40 Fond za humanitarno pravo, Dosije: Prisilna mobilizacija izbeglica, 13.11.2019.

41 Iva Martinović, Izbeglički put 'Oluje': I danas tugujem kada negde krenem, Radio Slobodna Evropa, 30.06.2021.

42 Beta, U Srbiji, u statusu izbeglica iz Hrvatske još 17.074 osobe, 04.08.2023.

Položaj žrtava zločina u Srbiji

Poslednje, ali ne i najmanje važno – žrtve Oluje, pa time i Petrovačke ceste, i njihove porodice nemaju status civilnih žrtava rata u Srbiji. Prema Zakonu o pravima boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata i članova njihovih porodica*, koji je usvojen 2020. godine uprkos velikom protivljenju brojnih nevladinih organizacija i udruženja zbog diskriminatornih odredbi, civilne žrtve rata su samo one žrtve koje su nastradale ili zadobile povredu na teritoriji Republike Srbije. Time se, osim izbeglica iz Hrvatske i prisilno mobilisanih, isključuju mnoge druge žrtve poput žrtava seksualnog nasilja, torture i nečovečnog postupanja, i svi oni koji su povredu pretrpeli od strane jedinica koje Srbija smatra prijateljskim (MUP Srbije, Vojska Jugoslavije ili Vojska Republike Srpske) itd. Tako su Srbi iz Hrvatske do danas ostali uskraćeni za zvaničnu, konstantnu materijalnu podršku institucija Republike Srbije, priznanje i brigu o njima kao de facto civilnim žrtvama rata. Ostala su samo emotivno obojena i prazna obećanja državnih zvaničnika početkom svakog avgusta – i nada da će neko, ipak, odgovarati za ubistva njihovih najbližih.

Procesuiranje ratnog zločina u Srbiji

Tužilaštvo za ratne zločine u Beogradu je 18. februara 2022. podiglo optužnicu protiv četvorice bivših pripadnika Hrvatskog ratnog vazduhoplovstva: Vladimira Mikca, Zdenka Radulja, Željka Jelenića i Danijela Borovića. U optužnici* se navodi da su okrivljeni „naredili, pri čemu su njihove naredbe bile izvršene, avionske napade na civilno stanovništvo koje ne učestvuje u neprijateljstvima [...] što je za posledicu imalo smrtno stradanje i ranjavanje više civilnih lica srpske nacionalnosti i panično bežanje civila prema Republici Srbiji.”

Tužilaštvo tvrdi da su Mikac, kao zapovednik 92. Zrakoplovne baze Pula, u čijem je sastavu bila 22. eskadrila lovačkih zrakoplova, kao i Radulj, zapovednik 91. zrakoplovne baze Pleso, u čijem je sastavu bila 21. eskadrila lovačkih zrakoplova, dobili naređenje sada pokojnog Josipa Čuletića, generala bojnika hrvatske vojske i načelnika stožera HRZ i PZO, „za avionske napade po ciljevima na zemlji, što uključuje i civilno stanovništvo koje je, bežeći od napada HV i MUP RH, već napustilo svoje domove u RH i prešlo u dubinu teritorije [...] Bosne i Hercegovine.”

43 Zakon o pravima boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata i članova njihovih porodica

44 Kopija optužnice dostupna je u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

Mikac je, potom, izdao naređenje Jeleniću, komandantu 22. Eskadrile lovačkih zrakoplova, za avionski napad na izbegličku kolonu koja se kretala putem Bosanski Petrovac - Ključ. Prema optužnici, Radulj je, sa druge strane, izdao naređenje Boroviću, pukovniku hrvatske vojske i i komandantu 21. eskadrile lovačkih zrakoplova, za avionski napad na izbegličku kolonu koja se kretala putem Bosanski Novi - Prijedor. Jelenić je, postupajući po naređenju, naredio NN pilotu 22. Eskadrile lovačkih zrakoplova Hrvatske vojske da izvrši napad po izbegličkoj koloni, što je on i učinio 7. avgusta 1995. u mestu Bravsko kod Bosanskog Petrovca, „iako je video da se ne radi o legitimnom vojnom cilju.“ Tog dana ubijeno je 10 žrtava srpske nacionalnosti, od kojih je najstarija imala 83, a najmlađa 6 godina. Ranjeno je još najmanje 15 osoba.

U optužnici se navodi da je okrivljeni Borović isto naređenje preneo dvojici NN pilota 21. eskadrile lovačkih zrakoplova, koji su sutradan, 8. avgusta, koristeći dva aviona MIG-21, napali izbegličku kolonu kod mesta Svodna, u opštini Bosanski Novi, i „dejsstvovali iz avionskih topova i raketnim udarima raketama S-24 [...] (namenjenim za uništavanje neprijateljske žive sile) po izbegličkoj koloni zaprežnih, putničkih, teretnih vozila i traktora, kao i po civilnim objektima u blizini puta“ kada su nastradala tri civila srpske nacionalnosti, a najmanje devetoro je ranjeno.

Podizanje optužnice protiv hrvatskih pilota je dodatno pogoršalo odnose Srbije i Hrvatske, i dovelo do prepirke najviših državnih zvaničnika na relaciji Beograd-Zagreb. Predsednik Hrvatskog sabora Gordan Jandroković izjavio je da će Hrvatska koristiti pregovore oko pristupanja Srbije u EU, kako bi „poslala poruku da takve stvari neće tolerisati“*. Na njegovu izjavu reagovala je istog dana na društvenoj mreži X tadašnja premijerka Srbije Ana Brnabić: „Jedna članica EU se usuđuje da javno kaže da ukoliko tražite pravdu za ubistvo srpske dece... da zbog toga ne možete da budete deo EU. To je vladavina prava? To su evropske vrednosti?“* Brnabićeva se u istoj objavi dotakla Jasenovca i Drugog svetskog rata, i pitala Jandrokovića kada će se steći uslovi da Vučić poseti taj bivši koncentracioni logor: „Hoćete li uspeti da smognete snage da obezbedite predsedniku Srbije da stavi cvet na mesto stratišta desetina i stotina hiljada najbrutalnije pobijenih Srba, Jevreja i Roma, od strane ustaškog režima NDH?“

Optužnicu protiv bivših pripadnika hrvatske vojske komentarisao je i Vučić na konferenciji za medije 21. avgusta 2022: „Nisam tužilac za ratne zločine, ali sam ponosan na činjenicu da je neko imao hrabrosti posle 27 godina da traži odgovornost za ubijenu srpsku decu i ubijene srpske starce“.

45 Ljudmila Cvetković, Optužnice protiv hrvatskih pilota problem više srpskih evrointegracija, Radio Slobodna Evropa, 25.08.2022.

46 Objava Ane Brnabić na društvenoj mreži X 21.08.2022.

Međutim, i pored pompezne najave srpskih političara i vladinih medija, kao i obećanja srpskog pravosuđa da će napokon obezbediti pravdu za srpske žrtve operacije Oluja, od decembra 2022. do danas nije održano niti jedno ročište u slučaju Petrovačka cesta. U javnosti obe zemlje malo se zna o samom sudskom procesu i detaljima optužnice, koju Tužilaštvo za ratne zločine u Beogradu nikada nije objavilo na svom veb-sajtu, te je njena sadržina od početka predmet medijskih spekulacija. Predmet medijskih spekulacija je manje-više i rasprava Srbije i Hrvatske: Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije poslalo je optužnicu i poziv na ročište Ministarstvu pravde Republike Srbije, kako bi ono, u skladu sa pravnom i međunarodno-pravnom procedurom, ta dokumenta poslalo Ministarstvu pravosuđa i uprave Republike Hrvatske.

Ministarstvo Hrvatske je potom objavilo saopštenje u kome tvrdi da nikakva dokumenta nisu stigla iz Srbije. Ukoliko su, međutim, dokumenta i poziv na ročište stigli iz Srbije u Hrvatsku, a Hrvatska ne postupi po tom predmetu, Srbija ima pravo da nastavi sudski proces protiv pilota u odsustvu. Da li je Srbija zaista poslala dokumenta i da li se išta radi na rešavanju ovih problema, neka su od pitanja na koja, nažalost, nemamo jasan odgovor. Odgovor na to pitanje javnosti, ali pre svega porodicama žrtava mora dati sudsko veće Višeg suda u Beogradu kojim u predmetu Petrovačka cesta predsedava sudija Mirjana Ilić.

Preporuke

Opšte preporuke za institucije Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije:

- Tužilaštvima u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji: da unaprede i prodube saradnju pri procesuiranju počinitelaca zločina tokom i nakon operacije Oluja.
- Od Ministarstva hrvatskih branitelja Republike Hrvatske: da se Zakon o civilnim stradalnicima iz Domovinskog rata s pratećim Pravilnikom primenjuje u duhu Ustava Republike Hrvatske, ne diskriminirajući nijednu žrtvu na osnovu identiteta, bilo nacionalnog, etničkog ili bilo kojeg drugog; od Narodne skupštine Republike Srbije: da donese zakon o civilnim žrtvama rata koji bi omogućio i olakšao ostvarivanje njihovih prava i statusa zagantiranih ustavom i međunarodnim aktima važećim u Srbiji.
- Od premijera i predsednika Republike Hrvatske: da upute iskreno izvinjenje žrtvama ratnih zločina koje su počinile snage Republike Hrvatske za vreme i nakon operacije Oluja; od predsednika Republike Srbije: da uputi izvinjenje građanima koji su izbegli iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, a zatim prisilno mobilisani od strane srpske policije i paravojnih formacija. U tome im može pomoći priručnik za političare „Kako se ispričati za zločine“ koji je izradila Inicijativa mladih za ljudska prava.
- Od najviših političkih predstavnika sve tri države: da se suzdrže od umanjivanja i relativiziranja činjenica koje se odnose na počinitelje i žrtve ratnih zločina, a da pažnju i javni prostor koriste za izražavanje empatije prema svim žrtvama.
- Državnim zvaničnicima: da na obeležavanju vojnih operacija javno istaknu imena svih stradalih civila, naših sugrađana/ki bez obzira na nacionalnost i/ili etnicitet, a koji su za vreme vojnih operacija ubijeni.
- Da se državna odlikovanjima ne dodeljuju optuženima i osuđenima za ratne zločine, jer to predstavlja neodgovoran odnos prema žrtvama tih zločina, kao i prema ratnim veteranima koji su ratovali u skladu s odredbama i standardima međunarodnog humanitarnog prava.
- Da se u školske nastavne programe (posebno u nastavu istorije) uvrste i činjenice o ratnim zločinima na osnovu presuda domaćih ali i međunarodnih sudova. Utvrđene činjenice moraju predstavljati prioritet nastavnih programa koji će mlade usmeriti ka pomirenju, suprotno nacionalističkim narativima koji trenutno dominiraju.

Preporuke koje se odnose na ratni zločin na Petrovačkoj cesti:

- Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije treba što pre da objavi optužnicu za zločin na Petrovačkoj cesti na svom veb-sajtu radi transparentnosti postupka, prava javnosti da zna njen sadržaj u celosti, ali i da bi se stalo na put medijskim nagađanjima i spekulacijama.
- Sudsko veće kojim predsedava sudija Mirjana Ilić mora hitno odlučiti o nastavku suđenja u Beogradu, poštujući principe suđenja u razumnom roku i standarda pravičnog suđenja.
- Republika Srbija i Republika Hrvatska treba da u najkraćem roku obaveste javnost o tome šta se dešava sa pravnim dokumentima za koje Srbija tvrdi da su poslali Ministarstvu pravosuđa i uprave Republike Hrvatske.
- Na komemoracijama posvećenim žrtvama zločina na Petrovačkoj cesti važno je da budu prisutni zvaničnici sve tri države kako bi se stvorio prostor za inkluzivno sećanje.

Fotografija: Ranko Ćuković